

FRAGMENTA IOANNEA

TIBETOLOGICA

Otevření dveří do dharmy

Opening Door to the Dharma

Josef KOLMAŠ

Praha

Obr. 1 Džamjangkhjence Čhökjilodö (1896-1959), autor "Otevření dveří do Dharmy".

Fig. 1 'Jam-dbyangs-mkhyen-brtse Chos-kyi-blo-gros (1896-1959), author of the "Opening Door to the Dharma".

Kolmaš J. (2014): Otevření dveří do Dharmy. - Fragn. Ioann. Collecta 22: 49-66.

Autor Čhökjilodö (1896-1959), převtělenec Džamjang Khjencewangpa (1820-1892). - Brilantní synopse dějin buddhismu a jeho učení v Tibetu. - Dílo tvoří integrální část syntetizace univerzalistického hnutí ris-med. - Jeho inspiračním pramenem je encyklopedie *Šes-bja kun-khjab* učení.

Klíčová slova: Čhökjilodö (1896-1959). - Dějiny a učení buddhismu v Tibetu. - Hnutí *ris-med*. - *Šes-bja kun-khjab*.

Kolmaš J. (2014): Opening Door to the Dharma. – Fragn. Ioann. Collecta 22: 49-66.

The author Chökyilodö (1896-1959), the incarnation of the "active pinciple" (*phrin-sprul*) of Jamyang Khyentse Wangpo (1820-1892), one of the forfathers of the *ris-med* ("non-partiality") movement. - A succinct and brilliant synopsis of Buddhist history and doctrine in Tibet. - The work is integral to the synthesising movement of *ris-med*. - The validity of all schools of Tibetan Buddhism. - His source of inspiration was the *Shes-bya kun-khyab* ("Encompassment of All Knowledge").

Keywords: Chökyilodö (1896-1959). - Buddhist history and doctrine in Tibet. - *Ris-med* movement. - Jamyang Khyentse Wangpo (1820-1892). - *Shes-bya kun-khyab*.

Předmluva

Dílo, které v komentovaném překladu veřejnosti předkládám, je produktem pozoruhodného myšlenkového kvasu tibetské náboženské společnosti, vyvolaného tzv. "univerzalistickým" hnutím rime (*ris-med*)¹, které opanovalo náboženský život v zemi od poloviny 19. století.

1. Hnutí rime a jeho kořeny

Hnutí rime představuje nejoriginálnější posun ve vnitřním vývoji tibetského duchovního života, umožněný postupně se zvyšující úrovní duchovní vzdělanosti tibetského mnišstva. "Univerzalistické" či "ekumenické" hnutí rime bylo započato ve východním Tibetu (*kham*s). Tibetské slovo *ris-med* znamená "nestrannost, nepředpojatost či univerzálnost". V tomto programově tolerantním hnutí našly svůj konkrétní výraz jednak úsilí o odstranění sektářské sterility při oceňování myšlenkového bohatství jednotlivých sekt tibetského buddhismu, jednak akceptování všech odlišných duchovních tradic a linií s jejich zvláštnostmi. Hlasatelé tohoto "nadsektového" hnutí si získali mnoho stoupenců především ve východní části země (kláštery v okolí Derge, *sde-dge*) a jejich myšlenky výrazně ovlivnily také ostatní školy tibetského buddhismu. Obecně lze říci, že hnutí rime připravilo půdu a naznačilo cesty k postupné "modernizaci" tibetského buddhismu v budoucnu (chtělo by se říct k jistému jeho "aggiornamentu").

Kořeny nestrannosti a tolerance sahají hluboko do tibetských duchovních tradic, stejně jako naopak kořeny sektářství a vzájemné nesnášenlivosti. V době, kdy se bönismus (*bon*) a buddhismus (*chos*) snažily prosadit v tibetské společnosti, existovali mezi nimi ti, kteří stavěli nepřekročitelné hranice mezi oběma věrami, i ti, kteří na ně nahlíželi jako na tradice spřízněné sdílející společný kulturní základ i obsah, a které obě dost možná vzešly dokonce z jednoho spoleného pramene.

¹ Smith, 5-36; *Slovník*, 175; Rime, *SOS*, Vol. 13, No. 1, 1201-1214.

Zatím co v západním Tibetu (*stod*) byla nevraživost mezi bönisty a buddhisty převládajícím tématem, ve východním Khamu a severovýchodním Amdu (*a-mdo*) byly vztahy mezi oběma dobrosrdečné a převládala oboustranná tolerance. V západní a centrální části země v Ücangu (*dbus-gcang*) to byli puritánští intelektuálové Nové tantrické tradice (*gsar-ma*), kteří stáli nesmiřitelně proti stoupencům Staré tantrické tradice (*rñing-pa*). Byli mezi nimi například Atíša (982-1054), Rinčenzangpo (958-1055), sakjapovec Sakja-pandita (1182-1251), polyhistor Butön Rinčhendub (1290-1364) a další, kteří proti ňingmapovcům vystupovali velmi ostře.

V dalším vývoji přistoupily ke sporům vlastní diference v doktrínálních soustavách jednotlivých reformovaných sekt, což nakonec v 19. století vedlo k potřebě jejich hlubšího poznávání, detailnějšímu studiu a posléze k obapolnému respektování. To při oceňování myšlenkového bohatství všech různých sekt vyústilo u vůdčích duchů k programové toleranci, postupnému odstraňování sektářské předpojatosti a k výslednému akceptování všech různých tradic a linií s jejich odlišnostmi a k hledání vzájemné harmonie a tolerance.

Čelné představitele tohoto hnutí představovali v 19. století kagjüpovec Kongtul Lodöthajä (1813-1899), sakjapovec Džamjang Khjencewangpo (1820-1892) a později se k nim připojivší ňingmapovec Miphamgjamccho (1846-1912).²

Mezi těmito třemi to byl především "tibetský Leonardo 19. století"³ Kongtul Lodöthajä, autor slavného encyklopedického díla *Šeča künkhjab* ("Všeobjímající vědomosti"),⁴ které je přehledem vši lamaistické učenosti a vědění a také toho, jak se jednotlivé školy a tradice navzájem mísí a prolínají. Dílo bylo sestaveno na výzvu Džamjang Khjencewangpa.

2. Autor Čhökjilodö a jeho "Otevření dveří do Dharmy"

Autor Čhökjilodö se narodil v roce 1896 a byl hned uznán za převtělení "aktivního principu" (*phrin-sprul*) Džamjang Khjencewangpa. V mládí byl uveden do kláštera Kathog (*ka-thog*), ale už v roce 1910 se přemístil do velkoklášteřa Dzongsar (*rdzong-gsar*) v Derge a zůstal v něm hlavním lamou až do odchodu do Sikkimu počátkem 50. let minulého století. Zde učil po nějaký čas pod ochranou sikkimské královské rodiny a zemřel v roce 1959. Jeho popel je uložen v čhörtenu v boční kapli Cuglagkhangu (*gcug-lag-khang*) v Gangtoku.

Dílo, o kterém bude pojednáno, se celým titulem nazývá *Theg-pa mtha'-dag-gi sñing-po* ("Podstata všech cest"), běžněji je však známé jako *Čhos-kji sgo-'bjed* ("Otevření dveří do Dharmy").

Jedním ze zdrojů autorovy inspirace, pokud jde o formu a obsah jeho práce, bylo nepochybně *Šeča künkhjab*. Ale zatím co toto rozsáhlé a vyčerpávající dílo bylo určeno především klášterním učencům, jeho malé dílko je zamýšleno nepochybně pro obyčejné buddhisty dneška, kteří potřebují jednoduché potvrzení a zopakování základů své víry, jakož i naznačení cesty vedoucí k jejímu naplnění. I když se základy buddhismu jeví křišťálově čisté, jakými také ve skutečnosti jsou, a i když morální hodnoty, na kterých tyto pravdy spočívají, se rovněž setkávají s univerzálním souhlasem, přesto cesty dosahování bódhisattvovství, ideálu mahájánového buddhismu, - jak autor sám říká "velikého bódhisattvovství (osvícení), které nespočívá ani v sansáre, ani v nirváně (*srid žir mi-gnas brñes*)"⁵ - jsou složité a individuálně odstupňované podle možností či eventualit sansárové existence.

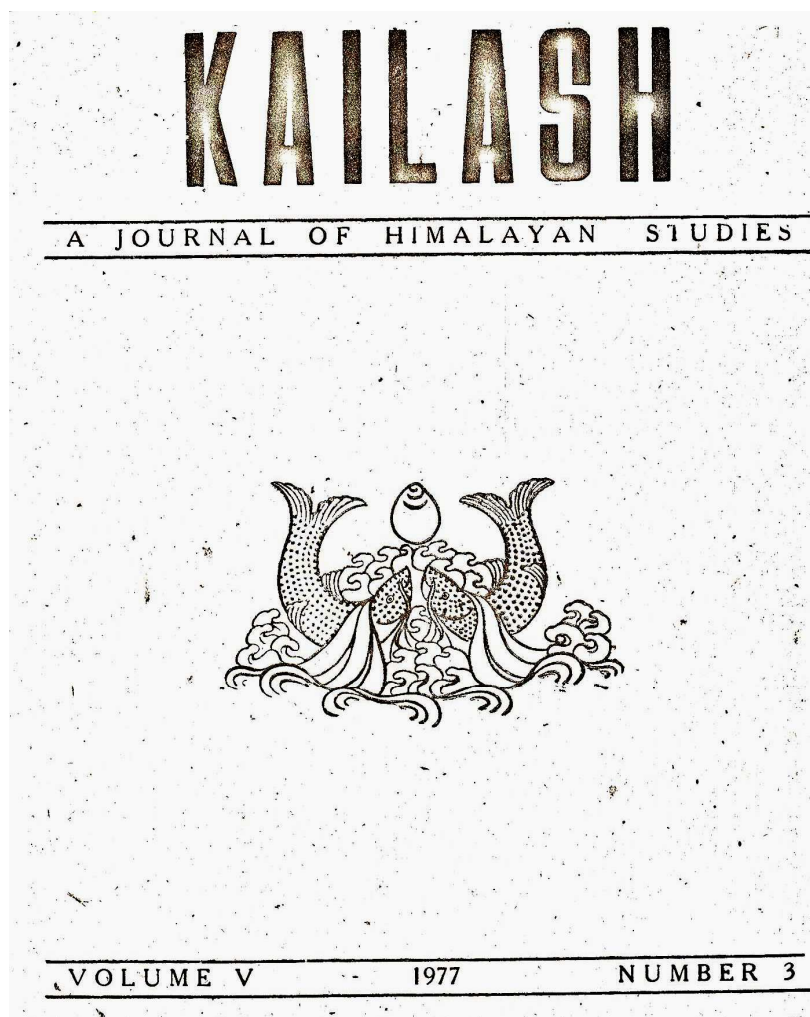
² *Encyklopedie*, 88 a 118; *Slovník*, 63-64, 82 a 96.

³ Smith, 72.

⁴ Smith, 2, 36-52; *Slovník*, 116.

⁵ *Theg-pa*, verš 275.

3. "Otevření dveří do Dharmy"

Obr. 2 Titulní list časopisu Kailash.

Fig. 2 Title-page of the journal Kailash.

Bylo by asi velmi obtížné vytvořit konciznější pojednání o tak pestré různorodosti buddhistické víry, které by zároveň nikterak nezmenšovalo její hloubku, než jak se to stalo v tomto kratičkém dílku. Je to zhuštěná, brilantní synopse celé historie buddhismu, jeho dějin a nauky v Tibetu, koncipovaná spontánně a s plným autorovým zaujetím.

Za klasickou strukturou a uspořádaností jeho hlavního tématu se ukazuje záměr učinit z něj silně direktivní dílo usilující postihnout několika stručnými slovy to, co jiní zatemnili mnoha slovy. Učenost je zde jemným nástrojem, nikoli cílem.

Hlavní myšlenky autorova výkladu o historii a učení Buddhovy nauky v Tibetu lze spatřovat v jeho úvahách o:

1/ pravosti tzv. "ukrytých textů" (*gter-ma*); 2/ pýše čili sebezahleděnosti (*bdag-tu lta-ba*); 3/ smrti; 4/ zákonu karmy (*las*); 5/ koloběhu životů v sansáře (*'khor-ba*); 6/ následování

pokynů učitele; 7/ úctě ke "Třem klenotům" (*dkon-mchoggsu*), tj. k Buddhovi, Dharmě a sangze; 8/ utíkání se pod ochranu "Útočišť" (*skjabs-'gro*); 9/ meditaci a duchovním vnoru šamatha; 10/ zničení Já v sobě; 11/ udržování harmonie v mnišské komunitě; 12/ vyhýbání se všemu náboženskému sektářství (*ris-med*); 13/ nepřipustném štěpení Dharmy do frakcí; 14/ významu práce pro dobro druhých; 15/ úsilí o dosahování bódhisattvovství (*bjang-čhub sems-dpa'*).

Dílo nicméně předpokládá určitou sumu vědomostí u čtenáře a základní znalost buddhistické hagiografie a terminologie, a neobejde se tudíž v překladu bez komentáře a vysvětlivek.

Jde o "veršovanou" devítislabičnou skladbu o 335 verších, která je plynulá v originálu, ale rozvleklostí prozaického překladu se stírá půvab její básnické formy.

Tibetský text ve značně volném překladu do angličtiny vyšel pod názvem *The Opening of the Dharma. A Brief Explanation of the Buddha's Many Vehicles* v Library of Tibetan Works and Archives v Dharamsale.

Tibetský originální text byl poprvé reprodukován v Mani Printing Press v Kalimpongu.

V Příloze otištěný tibetský text je reprodukován z časopisu *Kailash (A Journal of Himalayan Studies)*, Kathmandu, svazek V (1977), číslo 3, str. 208-212.

།། །ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་གྱུ་གི་སྲིད་པོ་མདོ་ཙམ་བརྗོད་པ་
ཚོས་ཀྱི་འཕྲིན་ཏུ་ཅེས་འབྲུག་པ་བཞུགས་སོ།

།། །སྐོར་དང་མགོ་ན་པོ་འཛམ་དབང་པོ་དང་སྔོན་སྦྱོར་གྱི་འཕྲིན་ཏུ་བཞུགས་པ་
5 རྒྱལ་བ་ཀུན་གྱི་མཁུན་རབ་བྲུང་པོ་ཚེ། །མགོ་ན་པོ་འཛམ་དབང་པོ་དང་སྔོན་སྦྱོར་གྱི་འཕྲིན་ཏུ་
།། །ཐུག་པ་མ་གཞི་ཡས་ཚོས་འཕྲིན་ཏུ་བཞུགས་པ་
10 བར་དུ་བྱི་བ་ནི། །ཆེ་བས་ཅེས་ཞུས་པ་དུང་དཀར་ལྷན་གྱི་མཁུན་སྦྱོར་པ་འཕྲུག་པོ་ལྟེ། །ཚོས་ཀྱི་འཕྲིན་ཏུ་
དེས་པ་ལས་བསྐྱོར་བུ། །དང་པོས་བསྐྱོར་དེས་པ་ལོ་རྒྱུས་པ་དང་། །བར་པས་བདག་ཏུ་བླ་བ་བཞུགས་པ་དང་། །མ་
15 མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་བཞུགས་པ་དང་། །བརྗོད་པ་ལས་བྱུང་བ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
ཞིང་སྒྲུབ་པ་བཞུགས་པ་དང་། །ལས་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་
20 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
25 བཞུགས་པ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
30 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
35 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
40 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
45 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
50 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
55 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
60 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
65 འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་
འཛམ་དབང་པོ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་ལྟེ་ཐུག་པ་མ་གཞི་དུ་བཞུགས་པ་དང་། །མཐུན་ལྟ་བུ་

Obr. 3 Vstupní stránka tibetského textu "Otevření dveří do Dharmy".

Fig. 3 Beginning page of Tibetan text of the "Opening Door to the Dharma".

Překlad a vysvětlivky

Theg pa mtha' dag gi sning po mdo cam brdžod pa čhos kji sgo 'bjed čes bja ba bžugs so/

ZDE JE STRUČNÝ VÝKLAD O PODSTATĚ VŠECH CEST, ZVANÝ OTEVŘENÍ DVEŘÍ DO DHARMY

Klaním se Guruovi a Ochránci Džampaljangovi.⁶

Rozseknutím sítě sebezahleděnosti pokrylo světlo meče moudrosti trojí svět.⁷

Klaním se Ochránci Maňdžughóšovi, který je velkou pokladnicí moudrosti všech buddhů!

Třebaže podstata a způsoby nekonečných cest k Dharmě jsou myslí nepojatelné a nelze je slovy vyložit, já se však některé jejich aspekty pokusím ve stručnosti a několika málo slovy popsat a vyložit.

Vševědoucí Učitel Lev ze Šákjů⁸ kolo Dharmy roztáčel ve třech etapách.⁹ V první fázi uvedl do rozpaků ty, kterým chybí ctnosti; v druhé fázi odmítl sebezahleděnost; v poslední fázi vyvrátil základy všech názorů.

Svatá písma, která hovoří o Třech příkázáních,¹⁰ jsou shrnuta do Dvanácti částí.¹¹

Velký vůz Mantrajány je nazýván některými "vnitřní metafyzikou".¹² Obecně se však říká, že je to koš (pitaka) posvátných písem vidjádharů¹³ a toto rozdělení je dobře přijímáno.

Tibetské překlady buddhistických písem tvoří v Kandžuru více jak sto svazků. Avšak počet Buddhových kázání je nespočítatelný. Pokud jde o různé učebnice tvořené komentáři k Buddhovým kázáním, je to v Hínajáně *Mahāvibhášašāstra*¹⁴ a další díla. V komentářích

⁶ Džampaljang (*džam-dpal-dbjangs*) je sloučení názvů pro Maňdžughóšu (*džam-dbjangs*) alias Maňdžušrího (*džam-dpal*), buddhu transcendentální moudrosti (*je-šes*). Ten třímá meč moudrosti a jako takový je v invokaci autorovým hlavním božstvem. Třeba poukázat na to, že sám autor Džamjang Khjence Čhökjilodö (*džam-dbjangs-mkhjen-brce čhos-kji-blo-gros*), ač považovaný za emanaci Maňdžughóši, se v této úvodní části odvolává k němu jako ke svému vlastnímu božstvu.

⁷ "Třemi světy" (*sa-gsum*) se rozumí nágovský svět podzemní, pozemský svět osídlený citíci bytostmi a nadzemní svět bohů.

⁸ Lev ze Šákjů (*šákja seng-ge*) je epitet historického indického prince Siddhárthy Gautamy, zvaného Buddha Šákjamuni (asi 563-483 před n. l.).

⁹ Podle tibetské tradice měl Buddha "prvním otočením kola Dharmy", tj. kázáním své Nauky ve Váránasí, vyložit učení o čtyřech vznešených pravdách (viz v pozn. 64). Během "druhého otočení kola Dharmy", ke kterému došlo na Supím vrchu (Grdhrakúta), vyložil obsah mahájanských sůter, a za poslední, "třetího otočení kola Dharmy" ve Vaišálí a na jiných místech, vyjevil učení o "prázdnosti" (šúnjata) a dalších přidružených otázkách. Viz Mkhas-grub-rje, *Fundamentals of the Buddhist Tantras* (1968), s. 45-49.

¹⁰ Tři příkázání (*brdžod-bja-bslab gsum*) se týkají 1/ morální disciplíny (*cchul-khirms*), 2/ meditativního pohroužení (*ting-nge-dzin*) a 3/ transcendentální moudrosti (*šes-rab*).

¹¹ Dvanáct částí (*jan-lag bču-gñis*) je v buddhistickém kánonu Tripitace seřazeno takto: 1/ sůtry, 2/ hymny, 3/ proroctví a předpovědi, 4/ verše, 5/ příběhy pro vytváření nových pravidel, 6/ biografie, 7/ rozpravy na speciální témata, 8/ historie, 9/ džátakové příběhy z minulých životů, 10/ zázraky, 11/ rozsáhlé komentáře, 12/ zdůvodňující důkazy.

¹² "Vnitřní metafyzika" mantrajánistů vede k dosahování osvětlení skrze jógový výcvik. Proti tomu stojí "vnější metafyzika" abhidharmiků, scholastiků třetího koše kánonu Tripitaka. Miltner, 16.

¹³ Vidjádharma (tibetsky *rig-'dzin-pa*), doslova "držitel vědění, resp. znalostí", totiž znalec tajných formulek, který našel cestu k buddhovství. Konečným cílem vidjádharů je u mahájánistů jejich vlastní speciální *pitaka*. Ve Vadžrajáně skupina nižších božstev ovládajících magická kouzla. - *Encyklopedie*, 175.

¹⁴ *Mahāvibhášašāstra* - komentář ke sbírce posvátných textů sarvástivádinů. Miltner, 112 a 131.

Mahájány je to množství děl, jako jsou práce "Šesti ozdob světa"¹⁵ a početné spisy dalších znamenitých učitelů. V Mantrajáně pak bezpočet komentářů, rituálů a manter. Všechna tato díla byla díky dávným *locáwům*¹⁶ přeložena do tibetštiny a tvoří více jak dvě stě svazků. Tím, že je tu všechny máme, tvoří nám základ Nauky.

Ve Svaté zemi Indii neexistovaly sekty takzvané Nová a Stará. Bylo to až v Tibetu, kde se díky *locáwům* a jejich dřívějším a pozdějším překladům začalo s rozlišováním na "Nové" (*Sarma*) a na "Staré" (*Ňingma*). Překlady vytvořené do příchodu Rinčenzangpa se označují jako "dřívější překlady" Starých a ty, zhotovené po něm, se klasifikují jako "pozdější překlady" Nových. A tak texty obsahující vinaju (*'dul*), sútry (*mdo*) a abhidharmu (*mngon*), jakož i nižší tantry (*gsang-sngags*)¹⁷ a další představují tři pozdější tantry (*phji-rgjud*). Ty byly většinou přeloženy v období dřívějšího rozkvětu Dharmy. Texty *Bde-mčhog* (Samvara), *Kje-rdo-rdže* (Hévaďžra), *Dus-'khor* (Kálačakra), *Gšin-rdže* (Jamántaka) a jiné z třídy *Rnal-'bjor bla-med* (Anuttarajóga) se většinou počítají k pozdějším překladům sekty Starých.

Ale i mezi dřívějšími překlady ňingmapovců existuje velké množství tanter z třídy Anuttarajóga. V tomto ohledu několik velkých učenců ze školy Sarma, kteří o tantrických textech prohlašují, že neexistuje jejich validita. Nestranní učenci však právě to na nich chválí. Já věřím, že právě to je ve skutečnosti činí bezchybnými. Táže-li se někdo, proč tomu tak je, odpoví, že by měl každý s velkou úctou přijímat cokoli v hlubokém a širokém smyslu Buddhových kázání vyjevené a v komentářích k nim napsané.

Pokud jde o tajné mantry, ve škole Ňingma se uznává tradice devíti stupňů cest, čili metod či způsobů poznávání.¹⁸ Ve stručnosti jsou shrnuty do dvou cest - do cesty příčiny a do cesty následku.¹⁹

Cesty příčiny (*rgju-theg*) jsou tři: 1/ cesta učedníka šrávaky (*ňan-thos*), 2/ cesta pratjékabuddhy, buddhy samotáře (*rang-sangs-rgjas*)²⁰ a 3/ cesta bódhisattvy (*čhang-čhub sems-dpa'*).

V cestách následků (*'bras-theg*) podle mantrajánistů existují tři nižší tantry, jež jsou oněmi třemi tantrami velké buddhistické metody.²¹

Při úplném vyjmenování všech těchto cest se jednotlivé následky nahlížení (*lta*), meditování (*sgom*) a konání (*spjod*) ukazují tak četné, že je zde nelze několika málo slovy vypsát.

V dřívějších překladech ňingmapovců máme tyto tři prameny: 1/ původní Buddhova slova (*bka'*), 2/ skryté texty (*gter*) a 3/ čistá zjevení (*dag-snang*).

Ve škole Sarma se u tajných manter uvádějí tito tvůrci: Džowo Kadam,²² a v ní Atíša,²³ Gjalwa Domtön,²⁴ "Tři bratři" (*sku-mčhed gsum*)²⁵ a bezpočet dalších podporovatelů Dharmy.

¹⁵ "Šest ozdob světa" (*'dzam-gling rgjan-drug*). - Tak se nazývá šestice indických buddhistických učenců 2.-7. stol. Nágárdžuny, Árdžadévy, Asangy, Vasubandhua, Dignágy a Dharmakírthiho.

¹⁶ *Locáwa* (*lo-cá-ba*) - "Překladatel" (buddhistických textů). K nejpřednějším patří Rinčenzangpo (*rin-čhen-bzang-po*, 958-1055), významný náboženský činitel západního Tibetu, pokračovatel v reformátorském díle Atíšově (982-1054). *Encyklopedie*, 56 a 176; *Slovník*, 42 a 109.

¹⁷ Nižší tantry (*gsang-sngags*) - 1/ krija-tantra (*bja-ba'i rgjud*), 2/ čarjá-tantra (*spjod-pa'i rgjud*), 3/ jóga-tantra (*rnal-'bjor-gji rgjud*).

¹⁸ Devět stupňů cest (*theg-rim dgu*) vedoucích k poznání podle školy Ňingma jsou: 1/ předpověď, 2/ reálný svět, 3/ iluze, 4/ skutečné existování, 5/ ctnostní stoupeni, 6/ velcí asketové, 7/ čisté volání, 8/ původní cesta, 9/ nejvyšší cesta. - Předbuddhističtí bönisté přijímají rovněž tuto tradici devíti stupňů cesty k poznání. Viz Snellgrove, 1967.

¹⁹ "Cestou příčiny" (*rgju-theg*) jsou první čtyři výše vyjmenované stupně (1.-4.). "Cestu následku" (*'bras-theg*) tvoří zbývajících pět stupňů (5.-9.).

²⁰ "Buddha samotář", sans. pratjékabuddha, tibetsky rangsanggjä (*rang-sangs-rgjas*), doslova "samotář, dosahující buddhovství sám o sobě a toliko pro sebe". Ideál hínajánského svěťce dopracovavšího se buddhovství individuálním úsilím, bez cizí pomoci a bez duchovního rádce. *Encyklopedie*, 174. - O učednicích *ňänthö* viz *idem*, na s. 150 a o bódhisattvech na s. 69.

²¹ Tři nižší tantry - krija-tantra, čarjá-tantra a jóga-tantra. Viz výše, pozn. 17.

Kadampovci a ňingmapovci splynuli se sakjapovci, kagjüповci a dalšími školami.

Opíraje se o tento základ Džamjang Congkhapa²⁶ široce rozhlásil texty vinajové, sůtrové, madhjamakové (*uma*),²⁷ pradžňápáramitové (*phar-phjin*),²⁸ mantry a další. Jeho teorie o nich zaplnily do všech oblastí veškeren svět. Mnohé různé specifické věci o hlubokém smyslu jím přijatých sůter a manter, vytěžené jednak z nádoby hluboké moudrosti jeho specifického božstva Maňđušrího, jednak z dokonalého zpytování sebe sama osvětlil v mnoha svých vlastních spisech.

Pět ctihodných pánů ze školy Sakja²⁹ se přidržovala sůter a tanter mnohých jóginů - velkého Bírwayy,³⁰ Nárópy,³¹ Dordžedänpy³² a mnoha dalších indických učených světců. Tato nejskvělejší "tradice rodu Khön"³³ převzala rovněž praktikování vadžrakíly³⁴ a jiných rituálů z dřívějších překladů ze školy ňingma, které kvetou neposkvrněně dodnes.

Sakja-pandita,³⁵ který je korunovou ozdobou učenců světa, je jediný známý tím, že ve své době odmítl v Tibetu argumentaci heretiků. Kromě něj není jiného, kdo by tak byl učinil.

²² Džowo Kadam (*rdžo-bo bka'-gdams*) - Kadam (*bka'-gdams*), doslova škola "ústních pokynů" (*bka'-gdams*), založená Atíšou v 11. století, je proslulá striktní morálkou. Je to první z nově reformovaných škol tibetského buddhismu. Gelug (viz níže, pozn. 26 a 49) se odvozuje od Kadamu a někdy se jí říká Nový Kadam (*bka'-gdams gсар-pa*). *Encyklopedie*, 108.

²³ Indický učenec bengálského původu Atíša (982-1054) byl opatem kláštera v Náländě a po misijních cestách v jihovýchodní Asii se v roce 1042 na pozvání západotibetského krále vydal do Tibetu. Zemřel v ňethangu (*sñe-thang*) v jižní části země, poté co zreformoval tibetské mnišství a zavdal podnět k dalšímu náboženskému vývoji. Miltner, 41; *Encyklopedie*, 56; Schumann, 229-230; *Slovník*, 42-43.

²⁴ Gjalwa Domtön (*rgjal-ba 'brom-ston*, 1005-1064), hlavní Atíšův žák, zakladatel kláštera Radeng (*rwa-sgreng*) poblíž Lhasy (*lha-sa*). *Encyklopedie*, 82.

²⁵ "Třemi bratry" (*sku-mched gsum*) se rozumí 1/ Potopa Rinčensal (*po-to-pa rin-chen-gsal*, 1031-1105), 2/ Čänngarwa Cchulthimbar (*spjan-sngar-ba cchul-khrims-'bar*, 1033-1103) a 3/ Bučhung Žönnu Rinčensal (*bu-čhung gžon-nu rin-chen-gsal*) - tři hlavní Gjalwa Domtönovi žáci.

²⁶ Congkhapa (*cong-kha-pa*, 1357-1419) - zakladatel školy Gelug (*dge-lugs*), původně nazývané Riwo Gandän (*ri-bo dga'-ldan*) podle velkého kláštera Gandänu, který Congkhapa v roce 1409 založil. Congkhapa je nahlížen jako emanace buddhy Maňđušrího, a proto je zde označen epitetem Džamjang (*džam-dbjangs*, viz pozn. 6). Jeho synovec a žák Gendündub (*dge-'dun-grub*, 1391-1474), zakladatel kláštera Tašilhünpo (*bkra-šis-lhun-po*) u Žikace (*gžis-ka-rce*), je posmrtně uznáván za prvního dalajlamu. *Encyklopedie*, 74.

²⁷ Madhjamaka, tibetsky *uma* (*dbu-ma*), "škola středu", jejímž prvním velkým Místrem byl Nágárdžuna, žijící asi ve 2. stol. n. l. Viz Miltner, 122-123 a 139-140; Schumann, 204-205. Žákům madhjamaky se říká mádhjamikové.

²⁸ Pradžňápáramita, tibetsky Šerabkji pharoltu čhinja (*šes-rab-kji pha-rol-tu phjin-pa*). - Tyto sůtry představují mahájánskou "biblii" a tvoří ji celý soubor různých dlouhých spisů. Miltner, 159-160; *Encyklopedie*, 172.

²⁹ "Pět ctihodných pánů", tibetsky Džecün gongma nga (*rdže-bcun gong-ma lnga*) ze školy Sakja jsou (*Slovník*, 70): 1/ Küngaňingpo (*kun-dga'-šňing-po*, 1092-1158), 2/ Sönamcemo (*bsod-nams-rce-mo*, 1142-1182), 3/ Dagpagjalčchän (*grags-pa-rgjal-mcchan*, 1147-1216), 4/ Küngagjalčchän (*kun-dga'-rgjal-mcchan*, 1182-1251), zvaný Sakja-pandita (*sa-skja pandi-ta*), resp. stručně Sapan (*sa-pan*, *Encyklopedie*, 120; Schumann, 309-310). 5/ Lodögjalčchän (*blo-gros-rgjal-mcchan*, 1235-1280), zvaný Čhögjal Phagpa (*čhos-rgjal 'phags-pa*, *Encyklopedie*, 167; *Slovník*, 87-88). K této pětičlité tradice někdy přidává šestého hierarchu Sönamjalčchäna (*bsod-nams-rgjal-mcchan*, 1312-1375). - Prvním třem (1.-3.) se říká karmo-namsum (*dkar-po nam-gsum*), "tři bílí", podle jejich roucha v bílé barvě jakožto ještě ne úplně ordinovaným jóginům. Ostatní tři (4.-6.) jsou zvaní marpo-namsum (*dmar-po nam-gsum*), "tři červení", podle roucha v červené či šafránové barvě, jakožto plně ordinovaní jógini.

³⁰ Bírúpa ("Bezťvarý"), psaný též Bírwaya, je jeden z osmdesáti čtyř indických mahásiddhů ("veledokonalých"), známých v tibetské tradici. Žil v první polovině 9. století. Ve škole Sakja je ctěn jako uctíváček bohyně Dordžephagmo (*rdo-rdže-phag-mo*), sans. Vadžravaráhí. Schumann, 284-285. - O Dordžephagmo ("Diamantová prasnice") viz *Encyklopedie*, 83-84.

³¹ Nárópa, jeden z osmdesáti čtyř indických mahásiddhů působící na univerzitě v Náländě (1016-1100). Pokračovatel Tilópův (928-1069), učitel Marpy Čhökjilodóho (*mar-pa čhos-kji-blo-gros*, 1012-1097). Autor *Šesti učení Nárópy*, Náró-čhödu (*náro čhos-drug*), souboru vadžrajánových instrukcí k meditační praxi, který předal Marpovi. *Lexikon*, 305; *Encyklopedie*, 145. - Více Guenther, 1963.

³² Dordžedänpa (*rdo-rdže-ldan-pa*) je neidentifikován.

³³ "Tradice rodu Khön" (*'khon-lugs*). - U prvních čelných představitelů ve škole Sakja zvyklost předávání duchovní moci ze strýce na synovce.

³⁴ Vadžrakíla, "vadžrový bodec", též "hřeb na demony" či "dýka na duchy", tibetsky jangdag phurpa (*jang-dag phur-pa*). - Náčíní ke krocení démonů a přinucení jich uznat Buddhovo učení. Častý atribut guru Padmasambhawy a jeho žáků. Schumann, 38.

³⁵ Sakja-pandita Küngagjalčchän (viz pozn. 29) byl odpovědný za vytvoření silného spojení s mongolským chanem Godanem v polovině 13. století, jež později vedlo k ustavení mongolské nadvlády nad Tibetem. Zde zmínění heretici (*mu-stegs*) jsou Thogčegawo (*'phrog-bjed-dga'-bo*) a další indiští učenci, kteří hlásali bráhmanské nauky.

Z mnoha duchovních linií tři školy Sakja, Ngorpa,³⁶ Ccharpa³⁷ a dále tradice Butónova, Džonangpy a Bodongova³⁸ se vyvinuly ze Sakje jako výchozího pramene, ale v jejich individuálním přijetí súter a tanter se poněkud liší a uchovávají si své odchylky.

Kagjüpa se odvozuje od Nárópy a Maitripy.³⁹ Marpa, Milaräpa a Dagpo-lhadže⁴⁰ jsou tři velké osobnosti všech kagjüpovců. Z nich se odvodily čtyři velké⁴¹ a osm malých⁴² subsekt. Mnohé z nich pocházejí od Phagmodupy,⁴³ žáka Dagpo-lhadžeho. V Karmapě, Digungpě, Taglungpě a Dugpě existují duchovní linie neporušeně dodnes. U ostatních je pokračování v učení značně oslabené.

³⁶ Ngorpa (*ngor-pa*) je subsekta školy Sakja, založená Küntuzangpem (*kun-tu-bzang-po*, 1382-1444) a pojmenovaná podle názvu kláštera Ngor Ewamčödän (*ngor e-wam-čhos-ldan*) v Zadním Tibetu. *Encyklopedie*, 147.

³⁷ Ccharpa (*cchar-pa*) je subsekta školy Sakja, založená Losalgjamcchöm (*blo-gsal-rgja-mccho*, 1502-1567). Výše zmíněný Küntuzango (pozn. 31) a Losalgjamccho pokračovali v duchovní linii šestého sakjaského hierarchy Sönamjalcchäna.

³⁸ Všechny tři dále uvedené tradice - Butónova, Džonangpy a Bodong-pančhenova - se naukově odvozují od školy Sakja jako její odnože.

Butön Rinčhendub (*bu-ston rin-čen-grub*, 1290-1364) je přední tibetský polyhistor a historiograf. Je autorem čtyřdílných dějin buddhismu v Indii a Tibetu, zkráceně zvaných "Původ Nauky", Čhödžung (*čhos-bjung*), z roku 1322. Dílo, jež na půdě Tibetu představuje první pokus o syntetické zpracování náboženských a světských dějin země, se stalo vzorem pro další tibetské historiky. Butön se přičinil také o první redakci a kodifikaci překladů tvořících Tibetský buddhistický kánon Kandžur a Tandžur. *Encyklopedie*, 60-61; *Slovník*, 45 a 52; Schumann, 310. Jeho subsekta Žalupa (*žwa-lu-pa*) dostala název od kláštera, v němž Butön žil a pracoval. Na učení této subsekty později navázala Congkhapova škola Gelug.

Tradici subsekty Džonangpa (*džo-nang-pa*), pojmenované podle kláštera ležícího asi 150 km západně od Tašilhünpa, založil Bodong-pančhen Čhoglänamgjal (*bo-dong pan-čen phjogs-las-rnam-rgjal*, 1376-1451). Z jejich řad později vzešli například autor četných džonangpovských spisů Dolpowa Šerabjalcchän (*dol-po-ba šes-rab-rgjal-mcchan*, 1292-1361), historik indického buddhismu Táranátha Küngaňingpo (*tá-ra-ná-tha kun-dga'-šňing-po*, 1575-1635) a další. Za dob 5. dalajlamy Ngawang Lozangjamccha (*ngag-dbang blo-bzang-rgja-mccho*, 1617-1682) se Džonangpa angažovala v odporu proti škole Gelug. *Encyklopedie*, 91; *Slovník*, 84.

Bodong-pančhen Čhölänamgjal (*čhos-las-rnam-rgjal*, 1376-1451) byl současníkem Congkhapsy a je znám jako zakladatel kláštera Ewam (*e-wam*) v západním Tibetu poblíž Nepálu a jako historik religionista, autor dvousvazkového díla "Obecné dějiny Buddhova učení", Tänpa čii namthar žagpa (*bstan-pa spji'i rnam-par gžag-pa*), o Buddhově životě, jeho předchozích životech a o událostech, ke kterým došlo v Indii krátce po Buddhově skonu. *Slovník*, 44.

³⁹ Maitripa, též Maitrí, Maitripáda, indický mahásiddha, učedník siddhy Sarahy, proslulého, ale málo známého tantrika ze 7. století. Miltner, 181 (podle Schumanna, 277-278 patří do 8./9. století).

⁴⁰ Marpa Čhökjilodö (*mar-pa čhos-kji-blo-gros*, 1012-1096), zvaný "Překladatel", Locáwa a podle místa původu též Lhodagpa (*lho-brag-pa*), "Z Lhodagu", v jihovýchodním Tibetu. Duchovní otec školy Kagjü (*bka'-rgjud*) a učitel Milaräpův. Bacot, 1937; *The Life of Marpa the Translator*, 1982; Miltner, 135; *Encyklopedie*, 136; *Slovník*, 94; Schumann, 303-304.

Milaräpa Žapadordže (*mi-la-ras-pa bžad-pa-rdo-rdže*, 1040-1123), poustevník a největší mystický básník Tibetu. Ideový tvůrce rozsáhlé sbírky mysticko-lyrických básní Gurbum (*mgur-'bum*), "Sto tisíc písní". Evans-Wentz, 1996; *Gurbum aneb Sto tisíc písní*, 2009; *Encyklopedie*, 137; *Slovník*, 94-95; Schumann, 304-308.

Dagpo-lhadže (*dwags-po lha-rže*), "Božský lékař z Dagpa", vlastním jménem Sönamrinčhen (*bsod-nams-rin-čen*), zvaný též Gampopa (*sgam-po-pa*, 1079-1153), hlavní Milaräpův žák, iniciátor sloučení škol Kadam a Kagjü vedoucím vposledku ke vzniku subsekty Dagpokagjü (*dwags-po bka'-rgjud*). - Více Guenther, 1959; *Encyklopedie*, 93; *Slovník*, 66; Schumann, 308; Kolmaš 2011b, 9-31.

⁴¹ Čtyřmi velkými subsektami kagjüpovců (*bka'-rgjud čhe bži*) jsou: 1/ Karma (*karma*), též Kamcchang (*kam-cchang*), založená Düsümkhjenpou (*dus-gsum-mkhjen-pa*, 1110-1193); 2/ Baram (*'ba-ram*), též Barom (*'ba-rom*), založená Darmawangčhugem (*darma-dbang-phjug*); 3/ Cchalpa (*cchal-pa*), založená Žang Cchalpa Čöndüdagpou (*žang cchal-pa brcon-'grus-grags-pa*); 4/ Phagmo (*phag-mo*), založená Phagmodupou (*phag-mo-gru-pa*) alias Dordžegjalpem (*rdo-rdže-rgjal-po*, 1110-1170), jenž byl Gampopovým žákem a v roce 1158 východně od Cethangu (*rce-thang*) založil slavný klášter Dänsathil (*gdan-sa-mthil*).

⁴² Osmi malými subsektami kagjüpovců (*bka'-rgjud čhung brgjad*) jsou: 1/ Dikhung, též Digung (*'bri-khung/gung*), založená Rinčhenpalem (*rin-čen-dpal*) alias Kjobpa Džigtensungömem (*skjob-pa 'džig-rten-gsum-mgon*, 1143-1217); 2/ Taglung (*stag-lung*), založená Tašipalem (*bkra-šis-dpal*, 1142-1210); 3/ Thopu (*khro-phu*), založená Čampápalem (*bjams-pa'i-dpal*) alias Kündänräpou (*kun-ldan-ras-pa*, 1173-1225); 4/ Dug (*brug*), založená Lingčhenräpou (*gling-čen-ras-pa*) alias Pämadordžem (*padma-rdo-rdže*, 1128-1288); 5/ Marčchang (*smar-cchang*), založená Khädub Čhözemarpou (*mkhas-grub čhos-rdže-smar-pa*); 6/ Jerpa (*jer-pa*), založená Sanggjäjerpou (*sangs-rgjas-je-pa*); 7/ Jazang (*g.ja-bzang*), založená Dubthob Jazangčhözžem (*grub-thob g.ja-bzang-čhos-rdže*); 8/ Šugseb (*šug-gseb*), založená Tiširäpou (*ti-ši-ras-pa*). - Ke všem těmto malým subsektám možno připojit název jejich "mateřské školy" Kagjü.

⁴³ Phagmodupa Dordžegjalpo (*phag-mo-gru-pa rdo-rdže-rgjal-po*, 1110-1170) byl jedním z hlavních žáků Gampopových a, jak řečeno, byl zakladatelem kláštera Dänsathil. Jeho potomci u moci v rodu Lang (*rlangs*) zůstávali v opatském úřadu v přímé posloupnosti od strýce k synovi. Ve 14. století phagmodupovci získali hegemonii nad Tibetem (Slobodník, 1999). Výše uvedených kagjüpovských osm subsekt bylo fakticky založeno Phagmodupovými žáky.

Učený světec (*mkhas-grub*) jógin (*rnal-'bjor*) jménem Khjungpo (*khjung-po*)⁴⁴ pobýval u dvou indických dákiní,⁴⁵ u Ráhuly⁴⁶ a Maitrího⁴⁷ a dalších sto padesáti učenců světců. Jím do Tibetu uvedenému učení se dostalo názvu Šangpa-kagjü (*šangs-pa bka'-brgjud*). Dnes tato subsekta nemá stoupence, kteří by se přidržovali zásad tradic jejího učení. To v Sakjapě a Karmapě se v tradicích udílení iniciací (*dbang*) a dodržování příkazů pokračuje.

A dále učení (*bka'-srol*) Inda Dampasanggjäa (*dam-pa-sangs-rgjas*), zvané žičhe (*ži-bjed*), je posvátným učením Mačig Labkjidönmy (*ma-gčig labs-kji-sgron-ma*)⁴⁸ na potlačení démonů.

Kromě těchto existuje v Tibetu množství dalších mantrajánských učeních a tradic. Avšak kromě toho, že se všechny liší svými názvy, není mezi nimi ve skutečnosti žádný rozdíl, všechny mají jeden společný cíl - dosahování konečného osvětlení.

Říká se také, že sakjapovci a gedänpovci⁴⁹ jsou pověřeni vykládáním Buddhovy nauky a karmapovci a ňingmapovci mají příkaz Nauku praktikovat. Ve skutečnosti je tomu podle dávných učenců takto: iniciátory tradice Buddhova učení v Zasněžené zemi⁵⁰ jsou ňingmapovci; pramenem milionů stoupců tohoto učení jsou kadampovci; šířitelé učení v jeho úplně dokonalé podobě jsou sakjapovci; udržovateli jejího bezkonkurenčně harmonického udržování jsou kagjüpovci; sluncem jejího správného výkladu je Congkhapa; pány oddílu hlubokých a rozsáhlých tanter jsou džonangpovci a žalupovci.⁵¹ Takovýto výklad je správný.

Takzvané ňingmapovské termy⁵² jsou oněmi mnoha obyčejnými a neobyčejnými učením, která velký učitel Padmasambhava z Urgjānu,⁵³ přijda do Tibetu, přinesl králi⁵⁴ a

⁴⁴ Jógin Khjungpo-naldžor (*khjung-po rnal-'bjor*, 978-1127) byl prý původně bönist, později obrácený k tradicím dzogčenu (*rdzogs-čhen*, "velká dovršenost"), tj. ňingmapovskému úsilí o proniknutí k podstatě všech věcí a jevů, k "prázdnosti" - tongpaňi (*stong-pa-ñid*, sans. šúnjata. *Encyklopedie*, 87-88), a k magickým praktikám čhagčenu (*phjag-čhen*, "velká pečet"), to jest různým gestům rukou při provádění specifických tantrických rituálů sloužících k co nejučinnějšímu dosahování duchovní seberealizace (*Encyklopedie*, 67). Pak se vydal na pouť a studia do Indie, kde se mu dostalo poučení od dvou dákiní, Nigumy a Sukhasiddhi. Po návratu do Tibetu přijal plnou mnišskou ordinaci od jistého Langthapy Dordžesenggeho (*glang-tha-pa rdo-rdže-seng-ge*). Od svého uvedení do Tibetu není subsekta Šangpa-kagjü počítána mezi přední kagjüpovské sekty, a proto se nevyskytuje ani ve výše uvedeném seznamu.

⁴⁵ Dákiní, tibetsky khandoma (*mkha'-gro-ma*, "paní kráčeující oblohou") - buďto polobožské bytosti, nebo lidské bytosti nadané paranormálními schopnostmi. Miltner, 71; *Encyklopedie*, 112; Schumann, 151-159.

⁴⁶ / Ráhula, indický mahásiddha, který prý měl dosáhnout osvětlení ve vysokém věku, když se na poňřebišti, kam se uchýlil v zoufalství nad ztrátou všeho přibuzenstva. Tam se setkal s nějakým jóginem, který obrátil jeho mysl k Buddhově nauce a zasvětil ho do tantrických cvičení. Schumann, 273.

⁴⁷ Maitrí, viz pozn. 39.

⁴⁸ Dampasanggjä (*dam-pa-sangs-rgjas*) - indický jógin z bráhmanské rodiny v jižní Indii, který se měl dožít sto padesáti let. V druhé polovině 11. století byl činný v Tibetu a uvedl tam meditační praxi, zde označovanou jako čö (*gčod*, "potlačování /démonů") a žičhe (*ži-bjed*, "klid dělající"). Obě tato učení propagoval v Tibetu Dampasanggjäho žák Mačig Labkjidönma (*ma-gčig labs-kji-sgron-ma*).

⁴⁹ Gedänpovci (*gde-ldan-pa*) - stoupci Congkhopovy školy Gelug, původně nazývané Gedänpa.

⁵⁰ "Zasněžená země", Gangčän (*gangs-čän*) - metaforické pojmenování "Země sněhu", Tibetu.

⁵¹ Žalupovci (*ža-lu-pa*), pojmenovaní podle kláštera Žalu jižně od Žikace, jsou považováni za předchůdce gelugpovců. V klášteře Žalu žil a pracoval známý polyhistor Butön Rinčhendub (viz pozn. 38).

⁵² O indickém jóginovi Padmasambhavovi (viz pozn. 53), v Tibetu uctívaném jako "druhý Buddha", Sanggjä ňipa (*sangs-rgjas gñis-pa*), ňingmapovci tradují, že před odchodem ze země ukryl do skrýší naukové texty terma (*gter-ma*, "ukryté poklady"), které pak pozdější generace jakoby zázračně "objevily". Ty tvoří dvě kategorie: sater (*sa-gter*, "zemní poklady") a gongter (*dgongs-gter*, "myšlenkové poklady"). Postoj k termám byl v pozdějších dobách nejednou příčinou ideologické rozrůzněnosti tibetského buddhismu.

⁵³ Urgjān, též Orgjān (*wo-rgjan*) - staré království Uddijána/Udjána v dnešním údolí Svát na sever od Pešávaru v Pákistánu. Podle tradice rodiště vadžrajánového Mistra Padmasambhavy (tibetsky Pämadžungnä, *padma-'bjung-gnas*, "Z lotosu zrozený"). Ten je ideovým původcem tzv. Tibetské knihy mrtvých Bardo thödol (*bar-do thos-grol*). Miltner, 149-150; *Encyklopedie*, 154-155; *Slovník*, 105; Schumann, 213-224. - Podrobněji Guru Padmasambhava, 1998.

⁵⁴ Třicátý osmý král Tibetské říše Thisongdecän (*khri-srong-lde-bcan*, asi 755-797), syn krále Meagcchoma (*mes-ag-cchom*, asi 704-754) a jeho čínské ženy princezny Ťin-čcheng. Král pozval z Indie do Tibetu vadžrajánové mistry Šántarakšitu a Padmasambhava, dal postavit první buddhistickou svatyni v Samjā (*bsam-jas*) a do Lhasy svolal koncil tehdejších buddhistických učenců z Číny a Indie, na němž indičtí mistři prokázali převahu nad Číňany. Král poté prohlásil indický buddhismus za oficiální náboženství v zemi. - Podrobněji Houston, *passim*; *Encyklopedie*, 197; Schumann, 302-303.

pak je ukryl do země a do mysli žáků, aby v době úpadku jednala jako oddíly Nauky a jako ochránci jejích stoupců. Až přijde čas, budou tato ukrytá učení skvělými převtělenci vyzvednuta na povrch a budou sloužit dobru a prospěchu Nauky a jejích stoupců.

Existuje množství takzvaných "čistých zjevení v mysli", dagnang (*dag-s nang*), jakož i "ústní tradování", *ňangjü (sňan-brgjud)*, jak v mantrajánských školách sarmapovců, tak i *ňingmapovců*. Někteří učenci se prou o pravosti ukrytých textů. Avšak ze zkoumání toho, co tvoří myšlenkový základ ukrytého textu, vyplývá jeho trojí zdůvodnění, *cchäma (cchad-ma)*.⁵⁵ Budete-li to popírat, dbejte, abyste se nedopouštěli velmi těžkého provinění nenávisti vůči Dharmě!

Existují texty šatasáhasrikové (*'bum*), to jest pradžňápáramitové, a další termové texty vyjevené Nágárdžunou,⁵⁶ stejně jako texty mantrajánové tradice, vyzvednuté siddhy z čhörtenu Dhumathaly z Urgjānu.⁵⁷ Mnoho termových textů se ve skutečnosti nachází také v Indii, avšak vzdávám se, abych tu o nich všech podával rozsáhlé důkazy.

A tak podstatou cesty je zrození averze k světským věcem a jejím základem je kterékoli ze "sedmi přikázání o vysvobození".⁵⁸ Přidržíme-li se jich co zákona, uvažujme, jak obtížné je získat lidské tělo a dobře myslíme na to, jak těžké bude dobré lidské tělo znovu po smrti obdržet!

Velký význam získání lidského těla se podobá nalezení perly čintámani.⁵⁹ A tak, jsouc nestálým, tělo brzy umírá. Smrt je nejistá jak pro staré, tak mladé, tak i pro lidi středního věku. A tak jako je mnoho příčin, od nichž odvisí umírání, je zase příčin přicházení na svět málo. Nepřátelé a přátelé jsou proměnliví a nestálí jako noci, měsíce a čtyři roční období. Stále o tom uvažuj a neustále si připomínej tuto nestálost!⁶⁰

Člověkově vědomí po smrti nemizí ve sféře prostoru. Není tomu tak, že z člověka se narodí člověk nebo z koně opět kůň, protože bytosti jsou vrhány do světa svou karmou.⁶¹ To, že různé bytosti přicházejí na svět v příbytcích vyššího či nízkého stavu bytování,⁶² že se ocitají ve světě větších či menších radovánek, že se rodí s těly hezkých či ošklivých tvarů - to vše je výsledkem jejich dobré, špatné či smíšené, dobré a špatné, karmy. Takové jsou různé formy stavů existování.

⁵⁵ "Trojí zdůvodňování či logické opodstatňování", *cchäma sum (cchad-ma gsum)*: 1/ platnost skrze citáty ze svatých písem - *lunggi cchäma (lung-gi cchad-ma)*; 2/ platnost skrze viditelný důkaz - *ngönsumgji cchäma (mngon-sum-gji cchad-ma)*; 3/ platnost skrze diskvizitivní uvažování - *džepaggi cchäma (rdžes-dpag-gi cchad-ma)*.

⁵⁶ Nágárdžuna, tibetsky *Ludub (klu-sgrub)*, asi 2. století n. l.) - slavný staroindický dialektik z bráhmanského rodu v jižní Indii. Spolu s cejlonským žákem Árdžévou (Miltner, 32-33) založili "školu středu" *madhjamaku* (viz pozn. 272). Říká se, že "ukryté poklady" pradžňápáramitové Nágárdžuna objevil mezi polobožskými nágy, vládci sladkovodních zdrojů, řek a jezer. Ve svých vodních palácích prý střeží posvátná buddhistická písma, jejichž obsah lidstvo zatím není s to pochopit. Miltner, 139-140; *Encyklopedie*, 131; *Slovník*, 96-97; Schumann, 267-268.

⁵⁷ Odkaz na Dhumathalův (?) pohřební čhört (mčhod-rten) v zemi Urgjān se mi nepodařilo zjistit.

⁵⁸ "Sedm přikázání o vysvobození" nebo též "plnění sedmi slibů či záповědí, *sothar rigdün (so-thar rigs-bdun)*. - Jimi podle pradžňápáramitové literatury je plnění následujících povinností: 1/ půst o svátečních dnech buddhistického roku *upavásatha* (ňennä, *bsñen-gnas*); 2/ povinnosti zbožného laika *upásaka* (geñen, *dge-bsñen*); 3/ povinnosti buddhistických laiček *upásika* (geñenma, *dge-bsñen-ma*); 4/ povinnosti novice šramanéra (*gecchul, dge-cchul*); 5) povinnosti novicky šramanérika (*gecchulma, dge-cchul-ma*); 6) povinnosti plně ordinovaného mnicha *bhikšua* (*gelong, dge-slong*); 7) povinnosti plně ordinované mnišky *bhikšuní* (*gelongma, dge-slong-ma*). Miltner, *passim*; *Encyklopedie*, 116 (sub klášterní hierarchie).

⁵⁹ Čintámani, "drahokam pomyšlení", tibetsky *jižinnorbu (jid-bžin nor-bu)*. - Všemocný drahokam indického bájesloví, o kterém se věří, že dokáže svému majiteli splnit všechna přání. Miltner, 70; *Encyklopedie*, 106.

⁶⁰ *Mi-rtag dran-par mdzod*, "mysli na nejistě!". Srov. s latinským "Memento mori!".

⁶¹ Karma, též *karman*, tibetsky *lä (las)*, doslova "skutek, čin, volní akt". - Podmíněná příčina neodvratného účinku. *Lä* představuje zákon příčiny a následku ve sféře konání každé živé bytosti, kde platí "jak zaseješ, tak sklídíš". Miltner, 109; *Encyklopedie*, 122.

⁶² Vyšší a nízké příbytky různých bytostí (*gnas-ris mtho-dman*): 1/ Stavby blaženství *dendo (bde-'gro)*, doslova "blažené existování", nebo *tāndo (brtan-'gro)*, doslova "jisté existování" (sans. *sugati*). Jsou to **horní** tři stavy dobré či příznivé v koloběhu životů *sansáře* (*khorwa, 'khor-ba*): stav boha (*lha*), stav neboha (*lhamajin*) a stav člověka (*mi*). 2/ Bědné stavy zatracení *ngāndo (ngan-'gro)* či *ngānsong (ngan-song)*, doslova "špatné existování" (sans. *durgati*). Jsou to **dolní** tři stavy špatného či nepřiznivého pobývání v *sansáře*: stav zvířete *dūndo (bdud-'gro)*, stav hladových duchů *jidag (ji-dwags)* a stav bytosti uvržené do pekla *ňalwa (dmjal-ba)*. Miltner, 88 a 95-96; *Encyklopedie*, 186 a 190. - Více o *sansáře* Miltner, 178; *Encyklopedie*, 114-115.

Dobrá a špatná karma se dělí do deseti kategorií,⁶³ ve kterých jsou čtyři druhy projevů karmického dozrávání: 1/ dozrávání skutků; 2/ přirozený výsledek existující situace; 3/ celkový závěrečný výsledek; 4/ výsledek skutků zažívaný v novém životě.

Jsou čtyři druhy karmického dozrávání: 1/ v souladu s prvotní příčinou, *gju* (*rgju-mthun*); 2/ jako přirozený výsledek vytvořený v souladu s příčinou, *wang* (*dbang*); 3/ jako obecná schopnost konání; 4/ jako výsledek skutků (v novém životě). Dobré či špatné plody dozrávají každý jednotlivě. Nesetkáváme se s nevykonanými skutky. Protože však potenciál skutků není nikdy vyčerpáný, jejich účinky s jistotou dopadnou na osobu, která skutek provedla, ať je jí kdokoli. To je naprosto jisté. Kromě toho, že se projeví v karmických plodech ve viditelném životě, se jejich dopady mnohdy dostaví také v životě po narození. Pokud jde o jistotu či nejistotu dopadu karmických plodů, na to se musíte podívat do detailního učení o karmických výsledcích v sútrách, šástrách a v návodných komentářích k nim. O esenci Buddhova učení o odrážení či odmítání karmických výsledků je pojednáváno ve "Čtyřech ušlechtilých pravdách"⁶⁴ (*bden-bži*) a ve "Vzájemných propojenostech" (*rten-'brel*).⁶⁵ Důležitost těchto pouček spočívá v jejich důsledném dodržování.

Vedeny svými karmickými plody krácejí bytosti šesti stavy existence (*rigs-drug*):⁶⁶ - třemi stavy zatracení a třemi stavy ve vyšších sférách. Jinak řečeno, jsou to "tři světy" (*kham-s-gsum*, trilóka): 1/ svět chťice (*'dod-pa'i kham-s*, kámalóka); 2/ svět tvarů (*gzugs-kji kham-s*, rúpálóka); 3/ svět netvarů (bez tvarovosti) (*gzugs-med-kji kham-s*, árúpálóka).⁶⁷ Neexistuje karmický dopad ani zvládnutí zrna prachu, který by neměl soupříčinu (*rkjen*).⁶⁸ Ty světy jsou sužovány mukami od samotného utrpení, mukami od proměn utrpení a mukami pramenícími ze všeho, co náleží k existenci v sansáře.⁶⁹

Speciálně bytosti ve všech šesti stavech existence trpí každá vlastním druhem muk. Ti se špatnými karmickými výsledky jsou trápeni mukami pramenícími od všeho, co náleží k existenci; těm s dobrými skutky se dostane zrození ve vyšších sférách. Díky své neotřesitelné meditaci samádhi⁷⁰ je světský člověk vržen do světa bez tvarové existence. Ti, co se neodtrhli od kořenů sansáry, jsou okouzleni touhou po životě, upadají zpět do sansáry. Proto zůstat na tomto místě sansáry je jako žít v ohňové jámě či jako ve společném hnízdě s jedovatými

⁶³ Deset karmických kategorií tvoří dvě skupiny: 1/ "Deset dobrých skutků", *gewa ču* (*dge-ba bču*), braných jako ctnosti, a tudíž formulovaných v negativním tvaru: 1/ nezabýjet, 2/ nekrást, 3/ nesmilnit, 4/ nelhat, 5/ nepomlouvat, 6/ neužívat hrubých slov, 7/ nechlubit se, 8/ nebýt chamtivý, 9/ nebýt zlomyslný, 10/ nemít heretické názory.

2/ Deset špatných skutků", *migewa ču* (*mi-dge-ba bču*), je chápáno jako opak deseti dobrých skutků: 1/ zabýjet, 2/ krást, 3/ smilnit, 4/ lhát, 5/ pomlouvat, 6/ užívat hrubá slova, 7/ vychloubat se, 8/ být chamtivý, 9/ být zlomyslný, 10/ mít kacířské názory. *Encyklopedie*, 79.

⁶⁴ "Čtyři ušlechtilé pravdy", *phagpā denpa ži* (*'phags-pa'i bden-pa bži*), *sans*. *árjastja*, vytyčené v Buddhově prvním kázání v Sárnáthu: 1/ že na tomto světě je samá strast, *dugngal denpa* (*sdug-bsngal bden-pa*), strastné je narození, nemoc, stárnutí, smrt; 2/ že příčinou strasti je "žízeň", *kündžung denpa* (*kun-'bjung bden-pa*), totiž chtivost, touha po nejrůznějších požíticích; 3/ že cesta ven vede k potlačení "žízně", *gogpā denpa* (*'gog-pa'i bden-pa*); 4/ že existuje osmidílná či osmičlenná stezka vedoucí k potlačení "žízně", *lamgji denpa* (*lam-gji bden-pa*), a tím k odstranění příčin vzniku strastí. *Miltner*, 33-34; *Kolmaš* 2013a, 119.

⁶⁵ "Dvanáct vzájemných propojeností", *tendel jänlag čuňi* (*rten-'brel jan-lag bču-gňis*): 1/ nevědomost, *marigpa* (*ma-rig-pa*); 2/ představivost či duševní tvořivost, *duče* (*'du-bjed*); 3/ vědomí či zkušenostní poznání, *namše* (*rnam-šes*); 4/ jméno a tvar, *mingzug* (*ming-gzugs*), představující spojení základního a podstatného aspektu; 5/ šestice smyslů poznávání, *kjemče* (*skje-mched*); 6/ kontakt *regpa* (*reg-pa*), 7/ pocíťování *cchorwa* (*cchor-ba*); 8/ toužení, *sedpa* (*sred-pa*); 9/ uchopování, *lenpa* (*len-pa*); 10/ uskutečňování, *sidpa* (*srid-pa*); 11/ zrození, *kjewa* (*skje-ba*); 12/ stáří a smrt, *gaši* (*rga-ši*). *Das*, 538a; *Conze* 1954, 65-82; *Schumann*, 23, 65-66; *Kolmaš* 2013a, 125-126.

⁶⁶ Viz pozn. 62.

⁶⁷ *Encyklopedie*, 82, 112, 206.

⁶⁸ Soupříčina *kjen* (*rkjen*), doslova "příčina". - Vedlejší, druhotná či doplňková (bezprostřední či blízká) příčina, která je na rozdíl od příčiny základní *gju* (*rgju*) příčinou pouze dotvářející či modifikující. Je to tedy to, co se na základě *gju* projevuje a uplatňuje jako jakási "cizí síla" či mnohotvaré "vnější prostředí", určující konečnou podobu výsledného efektu. *Encyklopedie*, 115.

⁶⁹ Trojí rozdělení muk *dugngal* (*sdug-bsngal*), ale v opačném pořadí, uvádí *Guenther* 1959, 55-73.

⁷⁰ Samádhi, tibetsky *tingngedzin* (*ting-nge-'dzin*), doslova "přidržení se toho, co je hluboké a definitivní" - způsob soustředění mysli, nejhlubší forma duchovního soustředění, při němž se subjekt kontemplujícího ztotožňuje s objektem kontemplovaného. Soustředění (kontemplate) je časově mnohem kratší než meditace. *Miltner*, 173; *Encyklopedie*, 198.

hady. Kvůli tomu neshledávej potěšení v blaženství sansáry! Ať se ti v mysli zrodí znechucenost žití v sansáře!

Základ nastoupení cesty k osvícení závisí od naslouchání pokynům duchovního rádce (*dge-bšes*),⁷¹ který má svou mysl ukázněnou posloucháním duchovních nauk, má správné názory a velikou soucitnost, získal ctnost víry a úcty, dokáže rozptylovat pochyby, získal zasvěcení a složil sliby. Co se ti při učení u takového jednou řekne, ať plníš jako příkaz. Když se k němu zrodí víra a úcta, získává člověk ctnost. Kvůli tomu je velmi užitečné se u takového dobrého lamy učit. Pokyny a slova lamy jsou jako nápoj nesmrtnosti. Cokoli od lamy uslyšíš, ať o nic nepřijdeš, ber si to k srdci a v mysli o tom přemýšlej! Pouhým nasloucháním se však prospěch nedostaví, stejně jako se bez napití vody žízeň nezažene. Kvůli tomu se musí člověk zdržovat v poustevnách na horských stráních.

Základem cesty k osvícení je utíkání se pod ochranu Tří klenotů.⁷² To je základ všech slibů a činí rozdíl mezi "vnějšími" (nebuddhisté) a "vnitřními" (buddhisté), je to praxe dodržovaná všemi bohy i lidmi. Tím se získávají všechny dobré zásluhy pro přítomný i budoucí život. K učiteli Buddhovi, k jeho svatě Dharmě a k vedení sanghou - k těmto třem musí člověk chovat naprostou důvěru. Zrodí v sobě neochabující víru ve Tři klenoty, neobracej se k nim pouze slovy! Všecky instrukce týkající se Útočiště⁷³ pečlivě dodržuj!

Hlavní obsah Mahájány je osvícenost mysli. Je to máslo získané stloukáním mléka svatě Dharmy. Bez toho všechny sútry a mantry, které recituješ, jsou jako kolíky naplaveného dříví, které nemají žádného použití.

Dále, protože živé bytosti bezpočetné jako je rozsah nebes jsou od věčnosti našimi rodiči v průběhu nescíslných předchozích zrození, je dobro odtud pocházející myslí nepostizitelné. Kvůli tomu musíme proto o všech bytostech, ať jsou to naši přátelé, nepřátelé nebo ti uprostřed mezi tím vzbuzovat v sobě rovný poměr, o všech bytostech meditovat s velkou láskou a soucitností, bez náklonnosti a nenávisti. Plně zaměřující svoje tělo, slova a myšlenky⁷⁴ na ctnost, buďme vždy připraveni jiným prospívat a stále sloužit.

Existuje způsob, jak v toku zrození vytvářet správné názory, jak hromadit ctnosti a jak se snažit zbavovat hříchů. Je to v opření o čtyři síly⁷⁵ provádění sedmičlenné náboženské praxe⁷⁶ prostrací, obcházení kolem uctívaných předmětů, odříkávání sůter, manter a dháraní, modlení k bódhisattvům a vyznávání poklesků. Tak dosáhne člověk toho, že bude zbaven všech hříchů a přestupků a stane se čistým. Ať jsou také obětovány mandaly,⁷⁷ neboť ty jsou esencí hromadění ctnosti.

⁷¹ Duchovní rádce geše (*dge-bšes*, stažením z *dge-ba'i bšes-gñen*), doslova "ctnostný přítel, dobrodinec" (sans. kaljánamitra). - Titul původně používaný pro označení duchovního učitele-gurua. Později, zejména ve škole Gelug, používán jako vědecká hodnota, asi jako "doktor buddhistických studií". *Encyklopedie*, 96.

⁷² Tři klenoty, tibetsky Kōnčhog-sum (*dkon-mchoggsom*), sans. Triratna. - Rozumí se jimi metaforicky Buddha (Sanggjä), jeho nauka Dharma (Čhō) a obec jejích stoupenců sangha (gendün), to dohromady pojímáno jako souhrnné označení buddhismu jako takového. Tři klenoty představují u buddhistů předmět velké úcty. Miltner, 208; *Encyklopedie*, 118.

⁷³ Útočiště, tibetsky kjabdo (*skjabs-'gro*), doslova "utíkat se pod ochranu", totiž Tři klenoty - Buddha, Dharmy a sanghy. *Encyklopedie*, 115.

⁷⁴ Tělo, slova, mysl - lü-nag-ji (*lus-nag-jid*), totéž co v řeči honorifické ku-sung-thug (*sku-gsung-thugs*). - Způsob, jak se vystihuje totalita člověkovy chování, projevující se navenek v jeho skutečích (= tělo), mluvě (= slova) a myšlenkách (= duch, duše). *Encyklopedie*, 121, 132.

⁷⁵ Čtyři síly, tibetsky tobži (*stobs bži*): 1/ síla "podpory", tj. představovaného božstva (*rten-gji stobs*); 2/ síla zbavovat se svých hříchů (*ñes-pa sun-'bjin-gji stobs*); 3/ síla používat všechny pomocné prostředky (*gñen-po kun-tu spjod-pa'i stobs*); 4/ síla slíbit, že se nedopustím hříchu (*ñes-spjod sdom-pa'i stobs*). Dungkar, 1018.

⁷⁶ Sedmičlenná náboženská praxe, též Sedmero obětí (*jan-lag bđun-pa*), začáteční slova "Modlitby k nadsmyslovému buddhovi Samantabhadrovi" (*kun-tu bzang-po'i smon-lam*). - Sedmi obětími jsou úkony: 1/ projevování úcty a oddanosti vůči buddhům formou prostrace; 2/ přednášení jim obětí; 3/ vyznání vlastních hříchů; 4/ projevy radosti z ctností a zásluh jiných; 5/ prosby (*smon-lam*) k buddhům a světcům, aby hlásali Dharmu; 6/ prosby k buddhům a světcům, aby neodcházeli do nirvány a zůstávali mezi lidmi; 7/ darování vlastních nahromaděných zásluh na účel dosažení buddhovství. Kolmaš 2013a, 123.

⁷⁷ Mandala, tibetsky kjilkhor (*dkjil-'khor*), doslova "okruh, sféra" - kultovní objekt zpravidla ve tvaru kruhové, stupňovitě uspořádané pyramidy osázené obětími dary, soškami božstev apod. v příslušných seskupeních a s příslušnými emblémy, nebo obdobný výjev zobrazený na zemi, v písku, na stěně či na plátně apod., symbolicky takto plošně či prostorově

A tak shrnuto: moudrostí se nazývá spojení všeho toho, co člověk shromáždil cestou takového snažení s pradžňovou prázdnotou,⁷⁸ zkoumající nereálnost "tří světů". Tělo buddhy se získává z nahromaděných ctností, z moudrosti se dosahuje tělo Nauky.

Aby se ve snaze o hromadění ctností a jejich uskutečňování zrodil správný názor, je na začátku hledána pomocí devíti stupňů⁷⁹ mentálního rozvoje hledána šamatha⁸⁰. Když se odmítne pět nedostatků⁸¹ bránících dosažení samádhi, získá člověk přimknutím se k osmi bytostním složkám⁸² meditační pohroužení. Když dosáhneš s oporou nebo bez opory nějaké sochy či obrazu jednobodové meditační praxe,⁸³ nabudeš slovy nevyjádřitelného jasu a štěstí. Jedině tehdy bude vůdce morální zkaženosti z emocí podmaněn. Potom se ti v mysli upevní vipašjana.⁸⁴ A teprve pak se v tobě zrodí meditace o světle a blaženství a jistota o prázdnotě, abys tak od základů zničil zahleděnost do sebe, což je prazáklad sansárového bytí.

Dále musí člověk pečlivě s jistotou medítovat o prázdnotě, aby z kořenů vyvrátil nevědomost (*ma-rig-pa*) existování.

A tak opíraje se o souhrn pěti bytostních složek (*phung-po lnga*) zrodí se současně v tobě úplné potření sabezahleděnosti. Jeden každý člověk si musí dát jak se patří záležet na bezchybném rozlišování, aby uměl v sobě úplně zničit své Já a aspoň jednu z pěti bytostních složek, jak je to vyloženo v učení madhjamaků.⁸⁵ A uvažovat o ne-Já v těle. Představa, že Já je zrozeno a závisí na shromáždění v lidském těle mnoha bytostí. Že v bytosti není Já, musí člověk s určitostí vědět. Vnímat sebe jako ve všem a pečlivě zkoumat, zda v různých bytostních složkách v těle neexistuje sabezahleděnost.

Dosáhne-li člověk pevného poznání ve věci nejsoucna Já, ujasní si, že všechny jevy, ať nahromaděné pozemskými nebo nebeskými procesy, jsou samy od sebe bez zrození.

Stejnost všeho se zjevuje v mysli. Poznání hlubokého sřetěžení či příčinné souvislosti všech jevů viděných a slyšených vystává v mysli automaticky a spontánně ze samé podstaty nezrozeného prázdna.

Když si člověk uvědomí a ozkusí jednotu prázdna a příčinnosti, ať co nejdéle setrvá ve vyrovnanosti "sféry středu" (madhjamakadhátu, *dbu-ma'i rig-pa*), nerozdírán náklonností k jednomu či druhému a zcela bez jakéhokoli vlastního uvažování a aktivity.

Shrnuto: sloučením dvou - zkoumání a praxe - jednoho každého majícího moudrost rozlišujícího poznání, která neuhýbá od jednoho bodu a setrvává ve stavu klidu a pojí se s moudrostí vhledu - toť meditace známá jako "čistý vnor" (*jang-dag lta-ba*), smysl pradžňápáramitového rozjímání, matka vítězství.

zobrazující vesmír podle buddhistických představ a jeho uspořádání a zabydlení ovládajícími jej božskými bytostmi. Sestavením kjilkhoru se zároveň božstvům prokazuje úcta a přináší oběť. Miltner, 133; *Encyklopedie*, 116.

⁷⁸ Prázdnota, tibetsky tongpañi (*stong-pa-ñid*), sans. šúnjata. - Základní mahájánská nauka o bezobsažnosti a přeneseně pomíjivosti či marnosti a její konkrétní projev v etické rovině. *Encyklopedie*, 127. Prázdnota je klíčový pojem textů pradžňápáramitových, usilujících o dosahování dokonalosti v mystické moudrosti (gnozi). Miltner, 159-160; *Encyklopedie*, 172.

⁷⁹ Devět stupňů mentálního rozvoje, tibetsky semnä gu (*sems-gnas dgu*). - Stupně vedoucí po cestě k úplnému meditačnímu pohroužení. Detailní popis jednotlivých stupňů viz Dalai Lama, 56-61.

⁸⁰ Šamatha, tibetsky žinā (*ži-gnas*), vnor, vnitřní zklidnění po odloučení vášní, jeden ze zásadních předpokladů úspěšné meditace. Miltner, 195.

⁸¹ Pět nedostatků na cestě k samádhi, tibetsky tingngedzjingji ňepa nga (*ting-nge-'dzin-gji ňes-pa lnga*), bránícími v dosahování samádhi jsou: 1/ lenost (*le-lo*), 2/ zapomínání na meditační pokyny (*gdam-sngag brdžod-pa*), 3/ tupost mysli a rozrušenost (*bjing-rgod*), 4/ "nepřipojování se" (*'du-mi bjed-pa*), 5/ "připojování se" (*'du-bjed-pa*). Dalai Lama, 55-56

⁸² Osm nezbytných součástí stavu samádhi, tibetsky duče giā (*'du-bjed brjad*): 1/ láska, dünpa (*'dum-pa*); 2/ úsilí, cölwa (*rcol-ba*); 3/ víra, dāpa (*dad-pa*); 4/ bdělost, šintu džangpa (*šin-tu sbjangs-pa*); 5/ rozpomínání se, dānpa (*dran-pa*); 6/ vědomí, šežin (*šes-bžin*); 7/ důvěra či sebevědomí, sempa (*sems-pa*); 8/ vyrovnanost, tangňom (*btang-sňoms*).

⁸³ Jednobodová představivost, tibetsky cečig migpa (*rce-gčig dmigs-pa*) - zaměření mysli k jednomu bodu.

⁸⁴ Vipášjana, tibetsky lhagthong tawa (*lhag-mthong lta-ba*) - vhled, jasnozřivost či uvědomění si čtyř ušlechtilých pravd (viz pozn. 64), jeden ze zásadních činitelů meditace před dosažením stavu šamatha (viz pozn. 80). Miltner, 228.

⁸⁵ Madhjamaka, tibetsky umārigpa (*dbu-ma'i rig-pa*) - škola středu, jejímž prvním velkým Mistrem byl Nágárdžuna, který žil asi ve 2. století n. l. Stoupencům této školy se říká mádhjamikové. Miltner, 122-123.

Když dospěješ do stavu uvažování zbaveného všech emocí "osmera krajností"⁸⁶, když pozorně medituješ a praktikuješ dobrou cestu bódhisattvů (*rgjal-sras*), dostaví se ti výsledek, že dospěješ až ke konečné hranici "deseti stupňů"⁸⁷ a "pěti cest"⁸⁸. Tím dosáhneš velkého osvícení, které nespočívá ani v sansáře, ani v nirváně. Tak se spontánně naplní tvoje vlastní touha i touha ostatních po dosažení bódhisattvovství (*bjang-čhub-sems-dpa*).

Ó běda! Dnes, kdy se obtěžování "pěti zkaženostmi"⁸⁹ dostalo do konečné fáze, některé velké osobnosti, které se přidržovaly učení, zemřely a odebraly do nebe a svět je plný lidí jako já, hlásajících nesmysly. Zlí lhamajinové se nám chechtají a dobrá božstva utekla a rozptýlila se v dáli.

Kéž všichni ti s velkou soucitností pomýšlejí na to, že Buddhovo učení se nyní stává lampou, ve které dohořívá olejový oheň!

Kéž všichni ti, kteří se přidržují Buddhova učení, ať je považují za sobě drahé a ať se snaží odmítat ty, kteří duchovní pokyny diskreditují a zrazují od jejich uskutečňování!

Aniž bys kdy spustil z pozornosti "deset duchovních aktivit"⁹⁰, zůstávej neúnavný a vytrvalý v přednášení proseb, přinášení obětín a v nabývání zásluh!

Napomáhej udržovat soulad v mnišském společenství a vzdoruj všemu náboženskému sektářství! Nerozbíjej Dharmu do sekcí a frakcí! Nezpůsobuj vnitřní rozpory v jakémkoli učení! Odmítej rouhání proti Dharmě!

Když pochopíš, že všechny podoby učení, jež samo je tak širé jako oceán, jsou přítomné v disciplinované mysli, tak je praktikuj! Stálým pěstováním klidu, disciplíny a uvolněnosti v "třech branách" (*sgo-gsum*), totiž těle, slovech a myšlenkách, podle rozpoznávání a upomínání dosahuj moudrosti se toho poznání přidržovat!

V souladu se snem krále Krkina⁹¹ osmnáct skupin rozhádaných indických šrávaků přivedlo Buddhovo učení k rozpadu. V důsledku toho postupně upadalo a v té podobě bylo uvedeno na sever do Tibetu. Z podnětu "démona filozofických systémů"⁹² povstaly sekty Sakja, Gelug, Karmakagjü a s nimi se oživila i stará Ningma. Učení bylo zmítáno rozhořčenými spory a hádkami. V důsledku takové rozhádanosti byly zmarněny přítomné i

⁸⁶ "Osm krajností", tibetsky thagjä (*mtha'-brgjad*), uváděné ve čtyřech dvojicích: 1/ a 2/ ani zánik ani vznik, gagpa mepa kjewa mepa (*'gags-pa med-pa skje-ba med-pa*); 3/ a 4/ ani věčnost ani přerušovanost, tagpa mepa čhápa mepa (*rtag-pa med-pa čhad-pa med-pa*); 5/ a 6/ ani přicházení ani odcházení, ongwa mepa dowa mepa (*'ong-ba med-pa 'gro-ba med-pa*); 7/ a 8/ ani mnohost ani jedinnost, thadä mepa dönčig minpa (*tha-dad med-pa don-gčig min-pa*).

⁸⁷ "Deset stupňů", tibetsky saču (*sa-bču*) - deset stupňů k bódhisattvovství: 1/ velká radost, rabtu gawa (*rab-tu dga'-ba*); 2/ neposkvrněnost, dima mepa (*dri-ma med-pa*); 3/ dělající světlo, očhepa (*'od-bjed-pa*); 4/ vyzárující, öthowačän (*'od-phro-ba-čän*); 5/ velmi těžko porazitelný, šintu džang kawa (*šin-tu sbjang dka'-ba*); 6/ ten, který je přítomen, ngöndu gjurwa (*mngon-du gjur-ba*); 7/ daleko odešedší, ringdu songwa (*ring-du song-ba*); 8/ neotřesitelný, mijowa (*mi-g.jo-ba*); 9/ s dobrým rozumováním, legpä lodö (*legs-pa'i blo-gros*); 10/ oblak Dharmy, Čhökji tin (*čhos-kji sprin*). Dungkar, 2020; Guenther 1959, 239-256; Dalai Lama, 85.

⁸⁸ "Pět cest", tibetsky lamnga (*lam-lnga*), vedoucích k osvícení: 1/ shromažďování, cchoglam (*cchogs-lam*); 2/ používání, džorlam (*sbjor-lam*); 3/ vidění, thonglam (*mthong-lam*); 4/ meditační praxe, gomlam (*sgom-lam*); 5/ naplnění či dosažení, tharčhinpä lam (*mthar-phjin-pa'i lam*). Dungkar, 1950.

⁸⁹ "Pět zkažeností", tibetsky ňigmanga (*sñigs-ma-lnga*), náležejících 1/ k životu cche (*cche*); 2/ ke konfliktním emocím, ňönmong (*sñon-mongs*); 3/ k živým bytostem, semčän (*sems-čän*); 4/ k době, dü (*dus*); 5/ k názorům, tawa (*lta-ba*). Dungkar, 942-943.

⁹⁰ "Deset duchovních aktivit", tibetsky čhöčö namču (*čhos-spjod nam-bču*): 1/ psaní, jigedi (*ji-ge 'bri*); 2/ přinášení obětín, čhö (*mčhod*); 3/ poskytování almužen, džinpa (*sbjin-pa*); 4/ naslouchání výkladům učitelů, ňän (*ňan*); 5/ čtení, log (*klog*); 6/ držení se učení, dzin (*'dzin*); 7/ pamatování si, čhang (*'čhang*); 8/ recitování z paměti, khatön čhepa (*kha-ton bjed-pa*); 9/ uvažování, sempa (*sems-pa*); 10/ meditování, gompa (*sgom-pa*); Dungkar, 854-855.

⁹¹ Púrvabuddha (prabuddha) Kášjapa, jeden z šesti před Buddhou (v pořadí do minulosti), měl vysvětlit sny mýtizovaného krále Krkina (*Kri-kri*) jako znamení, že v dobách historického Buddhy Šákjamuniho dopadnou na Dharmu zlé věci. V jednom z jeho deseti snů uviděl rádža, kterak se osmnáct lidí tahá o štůček látky a každý si z něho utrhl kousek pro sebe. Nicméně i přesto zůstal štůček zázračně netknutý. Kášjapa vyložil králův sen jako naznačení toho, že Šákjamuniho učení se rozdělí do osmnácti škol, z nichž každá bude mít vlastní prostředky, jak dosáhnout osvícení. Nicméně i přes toto rozdělení zůstane cesta k buddhovství beze změny. Dungkar, 109.

⁹² "Démon filozofických systémů", tibetsky dubthä dön (*grub-mtha'i gdon*). - Zlý duch dön je démonem způsobujícím nemoce. Je jich prý 360, z nichž osmnáct je velmi mocných a nebezpečných, patnáct napadá děti obého pohlaví atd. Das, 663. Pod dubthä se rozumí nesoulad v doktrínálních soustavách bráhrmanů a buddhistů. Das, 247.

budoucí životy a já i ostatní jsme propadli hříchu. Protože takové jednání nemá v podstatě nejmenšího smyslu, musí ho člověk jistojistě odmítat a Učitelovu Nauku chránit.

Buddhovo učení dospělo do stádia, kdy neexistuje obava, že bude zničeno, že je kdokoli zvenčí dokáže zničit. Jak se praví v sútrách, zrušeno by mohlo být pouze zevnitř, jako lva mohou zabít jen červi v jeho žaludku. Vezměte si to k srdci a praktikujte zavrňování hříchů a přiklání se ke ctnosti!

Budou-li zbožní laici přinášet obětiny Třem klenotům a usilovat o konání ctnostných skutků a prospívat jiným, pak se jim v životě této i všech příštích generací dostane štěstí.

Pokud jde o mne, jsem stár a blízek smrti. Je jisté, že sama zbožnost a oddanost myslí Buddhovu učení nestačí, že je třeba přinášet prospěch jiným. Budu se usilovně modlit za šíření Nauky.

Nechť dlouho žije čtrnáctý dalajlama Tändzingjamccho jako nejvydatnější zdroj prospěchu a štěstí pro Zemi sněhu!

Nechť Ochránce pančhenlama,⁹³ který je emanací transcendentálního buddhy Amitábhy ('*od-dpag-med*), kagjüpovci, sakjapovci, kteří jsou emanací Maňđužrího ('*džam-dbjangs*), a ostatní, kdo se přidržují Nauky, necht' jsou úspěšní ve svých životech a ve všem svém konání!

At' indičí vládcové, ministři a poddaní jsou šťastni a těší se požehnání a hojnosti!

At' se Buddhovo učení znovu velmi šíří a zvuk velkého bubnu Dharmy z Tripitaky (*sde-snodgsum*) at' zní a proniká až k vrcholům sansáry a naplňuje všechny štěstím!

Toto **Otevření dveří do Dharmy**, bylo sepsáno ve spěchu a s velikou oddaností na osobní poručení ministerského předsedy Sikkimu⁹⁴ člověkem z končin Velkého Tibetu, hloupým a nevzdělaným Čhökjilodöm, který nosí jméno převtělců Džamjangkhjence ('*džam-dbjangs-mkhjen-brce*). Svou ctností at' se dílo stane lékem pro Učení a všechny živé bytosti!

Hodně dobrých skutků!⁹⁵

LITERATURA (citovaná, použitá, doporučená)

Aris, Michael (1977): Jamyang Khyentse's Brief Discourse on the Essence of all Ways. A Work of the *Ris-med* Movement. *Kailash* (A Journal of Himalayan Studies), Vol. V, No. 3, 205-207.

Bacot, Jacques (1937): *La vie de Marpa le 'traducteur'*. Paris.

Cassinelli, C. W. and **Ekvall**, Robert B. (1969): *A Tibetan Principality. The Political System of Sa sKya*. Cornell University Press, Ithaca, New York.

Conze, Edward (1954): *Buddhist Texts through the ages*. Oxford.

Čang I-sun [張治蓀; Krang Dbji-sun] (1985): *Bod-rgja cchig-mdzod čhen-mo* [Velký tibetsko-čínský slovník], I-III. Mi-rigs dpe-skrung-khang, Peking.

⁹³ Pančhenlama, zde nazývaný Ochránce, Gönpo (*mgon-po*), je pokládán za vtělení transcendentálního buddhy Amitábhy Öpagme ('*od-dpag-med*) a je druhým nejvyšším představitelem tibetské buddhistické školy Gelug. Mystická posloupnost pančhenlamů sahá až k buddhovi Amitábhovi. V historické době se však pančhenlamovští převtělenci odvozují od Congkhapova žáka a nástupce ve funkci opata Gandänského kláštera Khädubgelega (*mkhas-grub-dge-legs*, 1385-1438). V konkrétním případě měl autor na mysli desátého pančhenlamu Čhökjigjalchäna (*čhos-kji-rgjal-mcchan*, 1938-1989), který po útěku 14. dalajlamy do Indie v roce 1959 zastával nejvyšší funkce v tibetském duchovním životě. *Encyklopedie*, 70, 164.

⁹⁴ Život a tvorba autora Čhökjilodöho, který zemřel v Gangtoku v roce 1959, se kryje s dobou panování 12. a posledního sikkimského čhögjale (*čhos-rgjal*, dharmarádža) Palden Döndub Namgjala (*dpal-ldan don-grub nam-rgjal*, 1963-75). Jméno "ministerského předsedy", či lönčhena (*spji blon-čhen*), není v textu uvedeno.

⁹⁵ "Hojnost dobrých skutků", tibetsky Geleg-phel (*dge-legs-phel*), synonymum deleg (*bde-legs*), "blaho". - Častá fráze v závěru děl, vyslovující přání štěstí a blaha. Odpovídá sans. Sarvamangalam! Všechno blaho!

- Dalai Lama 1968 --> **Tenzin Gyatsho** (1968): *The Opening of the Wisdom-Eye and the History of the Advancement of Buddhadharma in Tibet*. The Social Science Association Press of Thailand, Bangkok 2511 (1968).
- Das**, Sarat Chandra (1902): *A Tibetan-English Dictionary with Sanskrit Synonyms*. The Bengal Secretariat Press, Darjeeling (reprinted in China, 1951).
- Dungkar 2002 --> **Dung kar Bo bzang 'phrin las** (2002): *Dung-dkar cchig-mdzod čhen-mo [Dungkar Tibetological Great Dictionary]*. China Tibetology Publishing House. Beijing.
- Egyed**, Alice (1984): *The Eighty-four siddhas. A Tibetan Blockprint from Mongolia*. Akadémiai kiadó, Budapest (Fontes Tibetani II).
- Encyklopedie* --> **Kolmaš**, Josef (2009): *Malá encyklopedie tibetského náboženství a mytologie*. Nakladatelství Libri, Praha.
- Evans-Wentz**, W. Y. (1996): *Milaräpa, velký tibetský jógin*. Praha.
- Guenther**, Herbert V. (1959): *The Ornament of Liberation*. London.
- Guenther**, Herbert V. (1963): *The Life and Teaching of Naropa. Translated from the original Tibetan with a Philosophical Commentary based on the Oral Transmission*. At the Clarendon Press, Oxford.
- Gurbum aneb Sto tisíc písní jógina Milaräpy* (2009). Z tibetštiny přel. Josef Kolmaš. Academia, Praha.
- Guru Padmasambhava** (1998): *Die Geheimlehre Tibets*. Kösel-Verlag, München.
- Houston**, G. W. (1980): *Sources for a History of the bSam yas Debate*. VGH Wissenschaftsverlag, Sankt Augustin (Monumenta Tibetica Historica, Abteilung I: Scriptorum, Band 2).
- Hoffmann**, H. (1961): *The Religions of Tibet*. George Allen & Unwin, London.
- Chattopadhyaya**, Alaka (1967): *Atisa and Tibet*. R. Maitra at R. D. Press, Calcutta.
- Karma Thinley** (1980): *The History of the Sixteen Karmapas*. Prajna Press, Boulder.
- Karmay**, Samten G. (1972): *The Treasury of Good Sayings. A Tibetan History of Bon*. Oxford University Press, London (London Oriental Series, Vol. 26).
- Kaschewsky**, Rudolf (1971): *Das Leben des lamaistischen Heiligen Tsongkhapa Blo-bzang-grags-pa (1357-1419)*. Teil 1.: Übersetzung und Kommentar; 2. Teil: Facsimiles. Otto Harrassowitz, Wiesbaden (Asiatische Forschungen, Band 32).
- Kolmaš**, Josef (1967): *Tibet and Imperial China. A Survey of Sino-Tibetan Relations up to the end of the Manchu Dynasty in 1912*. Canberra (The Australian National University, Centre of Oriental Studies, Occasional Paper 7).
- Kolmaš**, Josef (2004): *Tibet. Dějiny a duchovní kultura*. Argo, Praha.
- Kolmaš**, Josef (2007): Topoi umírání a smrti v *Gurbumu* tibetského jógina Milaräpy. *Studia Orientalia Slovaca*, Vol. VI, 123-132.
- Kolmaš**, Josef (2011a): *Tibet. Stručná historie států*. Nakladatelství Libri, Praha.
- Kolmaš**, Josef (2011b): Duchovní rady mistra Gampopy. *Studia Orientalia Slovaca*, Vol. 10, No. 1, 9-31.
- Kolmaš**, Josef (2013a): Symbolické názvy tibetských číslovek a tradiční číslovkové výrazy. *Fragmenta Ioannea Collecta* 18, 103-124.
- Kolmaš**, Josef (2013b): Atíšťuv "Drahocenný růženec bódhisattvy". *Studia Orientalia Slovaca*, Vol. 12, No. 1, 1801-1820.
- Kolmaš**, Josef (2014): Hnutí rime (*ris-med*). *Studia Orientalia Slovaca*, Vol. 13, No. 1, 1201-1214.
- Lexikon východní moudrosti. Buddhismus, Hinduismus, Taoismus, Zen* (1996). Z němčiny přel. kolektiv překladatelů. Votobia - Victoria Publishing. Praha - Olomouc.
- The Life of Marpa the Translator - Seeing Accomplishes All* (1982). Boulder.
- Miltner**, Vladimír (1997): *Malá encyklopedie buddhismu*. Vydavatelství a nakladatelství Práce, Praha.
- Mitsushima**, Tadasu and **Kalsang Namgyal** (1981): *The Bright Light of Bon*.
- Mkhas grub rje** (1968): *Fundamentals of the Buddhist Tantras*. Přel. a vyd. Ferdinand Diederich Lessing a Alex Wayman. New York.
- Monier-Williams**, Sir Monier (1899): *A Sanskrit-English Dictionary*. At the Clarendon Press, Oxford (reprinted Kyoto 1943).
- Obermiller**, Eugene (1934-35): Tsong-kha-pa le Pandit. *Mélanges Chinoises et Bouddhiques*, Tome III. Bruxelles, 316-338.

- Prats**, Ramon (1982): *Contributo allo studio biografico dei primi Gter-ston*. Napoli (Istituto Universitario Orientale. Seminario di Studi Asiatici, Series Minor, XVII).
- Ruegg**, D. S. (1966): *The Life of Bu ston Rinpoche*. Roma (Serie Orientale Roma, 34).
- Schumann**, Hans Wolfgang (2008): *Svět buddhistických obrazů mahájány a tantrajány*. Z němčiny přel. Jan Filipický. Academia, Praha.
- Slobodník**, Martin (1999): Vzt'ahy čínskej dynastie Ming a tibetského vládnuceho rodu Phag-mo-gru (1368-1434). *Historický časopis* 47, č. 4, 655-678.
- Slovník -->* **Kolmaš**, Josef (2010): *Slovník tibetské literatury*. Nakladatelství Libri, Praha.
- Smith**, E. Gene (1970): *Kongtrul's Encyclopaedia of Indo-Tibetan Culture*. Parts 1-3. International Academy of Indian Culture, New Delhi (Satapitaka Series, 80).
- Snellgrove**, David L. (1967): *The Nine Ways of Bon*. Oxford University Press, London (London Oriental Series, Vol. 18).
- Tarthang Tulku** (2006): *Starověký Tibet*. Z angličtiny přel. Josef Kolmaš. Nakladatelství Vyšehrad, Praha.
- Theg-pa mtha'-dag-gi sñing-po Čhos-kji sgo-'bjed* (1977).
- Tsepa Rigzin** (1986, 1993): *Tibetan-English Dictionary of Buddhist Terminology*. Library of Tibetan Works and Archives, Dharamsala.
- Tsongkhapa** (1988): *The Principal Teachings of Buddhism*. Howell, New Jersey.
- Tucci**, Giuseppe (1949, 1980): *Tibetan Painted Scrolls*, I-II. Libreria dello Stato, Roma (reprinted Rinsen Books Co., Ltd, Kyoto).
- Waddell**, L. Austine (repr. 1959): *The Buddhism of Tibet or Lamaism*. 2nd ed. W. Heffer & Sons, Cambridge.
- Žagabpa**, Wangčhug Dedän (2000, 2008): *Dějiny Tibetu*. Z angličtiny přel. Josef Kolmaš. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.